

vljenju njihovih prednikov, ki so znali živeti v sožitju z naravo. S pridom so izkoriščali naravne vire in jih znali koristno vključiti v vsakdanje življenje.

Raziskava je osvetlila pomen in razširjenost tradicije obdelave lesa v teh krajih in pokazala, da bi lahko prav v tej tradiciji iskali etnološko identiteto kraja, saj je bilo območje Črnega Vrha eno glavnih pintarskih središč na območju današnje Slovenije. Iz dediščine lesnih obrti bi lahko črpali možnosti za nadaljnji razvoj, zlasti na področju turizma, ki je pred leti na planoti že cvetel. Morda je lahko raziskava osnova za nadgradnjo – postavitve razstave, oblikovanje muzejske zbirke ter celo začetek prenosa znanja obdelave lesa na mlajše prebivalce.

Viri in literatura

BAJEC RUPNIK, Urška: *Pintarji, pletarji, grabljarji, kosjarji, neškarji, žličarji: Dediščina lesnih obrti na Črnovrški planoti*. Idrija: Idrijsko-Cerkljanska razvojna agencija, 2013 (neobjavljena raziskava).

BOGATAJ, Janez: *Domače obrti na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989.

BRAS, Ljudmila: *Lesne obrti na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1979.

KRAGELJ, Jožko: *Cerkev in župnija sv. Jošta v Črnem Vrhu nad Idrijo*. Črni Vrh: Župnijski urad Črni Vrh, 1994.

SIMONIČ MERVIC, Karmen: *Šolstvo na Črnovrški planoti*. Črni Vrh: OŠ Črni Vrh, 1997.

ROŽINCA – VELIKI ŠMAREN SLOVENCEV V NADIŠKI BENEČIJI

Marijino vnebovzetje je ob veliki noči in božiču za rimskokatoliške in pravoslavne kristjane – čeprav je bila dogma uradno potrjena šele leta 1950 – eden najstarejših in najvažnejših praznikov. Svoj čas je bil tako spoštovan, da je bila prepovedana zabava s plesom pa tudi vsako delo, ki ni bilo nujno. Za vernike je namreč vsako leto 15. avgusta dan, ko je bila Marija po smrti z dušo in s telesom vzeta v nebesa. V Sloveniji je, potem ko je pred desetletji že bil, od leta 1991 znova državni praznik.

Tudi na Slovenskem, kjer ima ta praznik, zlasti v krajih s cerkvami, posvečenimi Jezusovi materi, tako kot večina drugih velikih pobožnosti, več izraznih oblik in šeg, ki ga spremljajo. Na raznovrstnost opozarjajo že različna poimenovanja prazničnega dne: poleg vnebovzetja še veliki šmaren, šmarno, šmarna maša, velika maša ipd., na Zilji in v Rožu velika gospojnica, na zahodnem robu narodnega ozemlja pa šmarna miša ter rožn(i)ca ali rožinca. V ljudskih pobožnostih in verzifikacijah je tudi sama Mati božja ponekod imenovana Roža Marija – npr.: *Angelci v nebesa hodi-jo, Rožo Marijo kronajo* ...

Skoraj povsod imajo po maši procesijo, na katerih nosijo Marijin kip – v Medani v Brdih je menda težak kar 500 kg! – ali sliko, na primer na Brezjah – pritrkavajo z zvonovi, poskrbijo za praznična okrasitev s slavoloki in kitami iz zelenja ter pripravijo svoje značilne praznične jedi. Slovenski katoličani množično romajo v te kraje, med katerimi so poleg Brezij na Gorenjskem najbolj obiskane cerkve Ptujška gora na Štajerskem, Sveta gora nad Novo Gorico in Nova Štifta na Dolenjskem. Znameniti sta tudi romanji z barkami iz Strunjana v Piran ter iz vasi na tržaškem Krasu na otok Barbana v Graški laguni.

Marijino vnebovzetje je pomemben dogodek tudi v Spodnji Idriji, kjer je ta dan hkrati krajevni praznik. Slovesen obred v cerkvi Marije na Skalci, okrašeni z bršljanovimi venčki in kitami, zato spremljajo tudi športna tekmovanja, razstave, nastopi glasbenikov in druge, za obiskovalce od blizu in daleč zanimive zabavne prireditve. Krajevna posebnost je vsakoletno prizadevanje domačih žena in deklet, da bi spekle najdaljši skutni štrukelj, kar je prazniku dalo lokalno ime Prfarski štrukljavec. V Razkrižju v Pomurju imajo navado povezovati šopke z okrasnimi sončnica-

mi in drugim, predvsem rumenim sezonskim cvetjem, v Lučah v Savinjski dolini cerkev bogato okrasijo z brezovimi vejami, najbolj pa je ta praznik povezan z zelišči in rožami v Beneški Sloveniji, zlasti v Reziji in porečju Nadiže.

Ta del s Slovenci poseljenega ozemlja je bil geografsko in politično – zlasti zadnje poldrugo stoletje – ločen od drugih slovenskih pokrajin, zaradi česar je imel tudi povsem drugačno usodo. Tamkajšnji Slovenci so kljub obljubam ostali brez svojih šol, tako da so svoj jezik in šege ohranjali le pod okriljem narodno zavedne duhovščine, dokler niso fašistične oblasti leta 1933 uporabo slovenščine strogo prepovedale povsod v javnem življenju, tudi v cerkvah – kar je v *Kaplanu Martinu Čedermacu* sijajno upodobil France Bevk. Kolikor je bilo mogoče, so se beneško-slovenska narečja in govori razvijali po svoje in se čedalje bolj oddaljevali od knjižne slovenščine. Predvsem v zadnjih dveh desetletjih se je položaj v tem pogledu precej izboljšal, v Špetru ob Nadiži uspešno deluje dvojezična šola, v Čedadu in še ponekod so dejavna različna kulturna društva, v delu občin so postavili tudi dvojezične krajevne table, vendar je vse to prišlo prepozno. Če je bila v obdobju med svetovnima vojnoma pomemben razlog za izseljevanje tudi fašistična raznarodovalna politika, se je po drugi svetovni vojni emigracija nadaljevala predvsem iz ekonomskih razlogov. Iz časa največjega izseljevanja se je ohranila kratka ljudska štirivrstičnica:

Oj božime, tele dolinice,
Oj božime!
Kuo težkuo, kuo težkuo
vas zapustim.

Večina prebivalstva Beneške Slovenije se je medtem že trajno izselila. V mnogih odročnih zaselkih vztraja le še peščica starejših ali celo ni več stalnih prebivalcev. Pravzaprav edino, kar jih še spodbudi, da se zberejo v večjem številu – to pomeni nekaj deset, izjemoma nekaj sto ljudi – da se družijo in obujajo spomine, so prazniki. Takrat se v domače vasi vrnejo tudi številni izseljenci. V Ravanci (Prato di Resia) v Reziji je pred časom še zelo slovesno praznovanje *šmarne miše* povezano s sejmom, za Slovence

* Iztok Ilich, publicist, prevajalec in urednik. 1000 Ljubljana, Trebinjska 11, E-naslov: iztok.ilich@amis.net

Tradicionalna procesija v Medani.
Foto: Iztok Ilich, Medana, 15. 8. 2013

Snopiči v oknu Marijine cerkve v Krasu.
Foto: Iztok Ilich, Kras, 15. 8. 2013

v Nadiških dolinah, predvsem v trikotniku med Sovodnjo, Matjurjem in Krasom pod Kolovratom, je Marijino vnebovzetje, ki mu sami domačini pravijo *rožinca*, sploh eden najbolj priljubljenih praznikov. Ne brez razloga: pomembna tradicionalna sestavina praznika so šopki, rečejo jim *snopiči*, *pušjaci* ali *maki*, ki jih dekleta in ženske naredijo doma in na praznični dan prinesejo v cerkev k blagoslovu. Nekaj jih tudi podarijo ali prodajo – skromen izkupiček namenijo cerkvi – svoje pa odnesejo domov. Ponekod jih še vedno pritrdijo na hišna ali hlevska vrata, še pogosteje pa jih posušijo in shranijo ter njihove sestavine, ki jim pripisujejo zdravilno, magično in zaščitno moč, porabijo za različne namene. Iz nekaterih pripravljajo čaje in obkladke, preostale pa ob božiču in drugih zimskih praznikih zažgejo na žerjavici ter z dimom blagoslovijo hišo in hlev. Pepel stresejo tudi skozi vrata hiše ali z njim potresejo prag, da dom – podobno kot svetoivanski venčki ponekod na Krasu in v Brdih – zaščitno pred strelo, točo ter drugimi naravnimi ujmami in nesrečami.

Po zapisu Luise Battistig, dobre poznavalke šopkov pa tudi venčkov, ki jih spletejo za rožinco v Matajurju in drugod, objavljenem v brošuri *Rožinca* (2010),

tisti dan, 15. vošta, žene poberejo vsake sorte rože an zdravilne trave an jih povežejo v pušjace, ki jih mašnik požegne pred mašo ali po maši na čast Mariji. Tiste rožean tiste trave imajo an poseban pomien an su znauinje, simbol Marijnih lepih čednosti (virtù): jubezan, čistost, ponižnost, upanje, duhovna lepota, dobrota, viera. Tele čednosti muormo tudi mi nosit tu sebe, če želimo ohraniti zdravje ta na dušuan ta na telesu. Od telega žegna rož je paršlo ime Rožinca, ki je sinonim za praznik Marijinega vnebovzjetja.

Erika Balus v isti brošuri opozarja, da se je rožinca iz roda v rod prenašala z ustnim izročilom: »Skozi stoletja so na nekatere rastline, ki so bile sestavni del pušeljca, pozabili ali jih zamenjali z drugimi, zato danes lahko opazamo od vasi do vasi majhne razlike in je zato težko ugotoviti, katera sestava je izvirna.« Raffaella Zorza v nadaljevanju našteje in na kratko opiše enajst rastlin, ki se najpogosteje pojavijo v šopkih.

Cerkev device Marije nad vasico Kras/Cras v najzahodnejši beneškoslovenski občini Dreka/Drenchia je s svojo okolico

bržkone najslikovitejše prizorišče tradicionalnega praznovanja rožince, ki ga zadnjih nekaj let organizira društvo Kobilja glava iz bližnjega zaselka Očne Bardo/Oznebrida. Od tam je doma predsednica društva, publicistka in slikarka Lucia Trusgnach – Škejcova, ki sicer živi v Milanu, vendar še ohranja žive vezi z domačimi kraji in ljudmi. Potrdila jih je s knjižico *Rožinca je naša* (2007), v kateri se med drugim spominja svojih najzgodnejših doživljanj praznika pod domačo streho. Takrat gubance niso pekli za vsak praznik, ampak »samo na rožinco al če se je kajšin ženu«. In nobena rožinca ni minila brez te potice Beneških Slovencev: »Vsaka družina je pekla od šest do osim gubanc, a če jih je bluo manj, so pa dvie družine kup pekle. Nona je znala fajno rounat an pec gubance,« so vsa opravila s pečjo in peko še živo v spominu Lucie, ki je rada bila zraven: »Suhe oči od guorkote, an le se nisim mogla nagledat telega čudnega, domaciega pakla, dok me niso odganil, zak sim bila na pot.« Ko so bile pečene, so »gubance tako fajno an mocnuo uonjale, de vsa hiša je miela po njih. Lohnej je mankalo še tri al štier dni do praznika, ma s telim – čast Bogu – se je Rožinca začela ...«

Lucia Trusgnach – Škejcova je sestavila tudi natančen popis rastlin, ki se, če ne vse, pa večina, v različnih kombinacijah znajdejo v prazničnih snopičih. Nanizala je še dve več kot botaničarka Raffaella Zorza in jih vse tudi naslikala. Sledijo si gruva (vinska rutica), komarač (komarček), kreč (ametistasta možina), pelin, uratic (navadni vratič), glovnik, klasina (bodice, rašplje), ozeberil (rman), roža device Marije ali roža svetega Roka (konjska griva), roža šentjanžova, roža svetega Ivana, Marijina kri (šentjanževka), salvija te duja (travniška kadulja), slis (gozdni slezenovec, malva), zvončielca kosmata (navadni gadovec), zvončic (koprivasta zvončnica).

Pri rožinci v Dreškim kamune – Dreški občini – ima zelo pomembno vlogo cerkveni predstojnik msgr. Marino Qualizza, ki s somaševanjem mlajših duhovnikov, deloma v slovenščini in deloma v italijanščini – v obeh jezikih odmeva tudi petje s kora – vodi cerkveni obred. Zanj je rožinca »tajšan poseban praznik, de ga ne usafaš ninkjedrek«. Med vsemi prazniki v Benečiji, še poudarja v uvodni besedi v Lucijini knjižici,

je samuo par nas takuo obiskan an spoštovan, da ze tele dan vsi tisti, ki morejo, se uarnejo damù. Malo nas je osta-

Procesija se lahko začne.
Foto: Iztok Ilich, Kras, 15. 8. 2013

lo po naših vaseh, a tisti dan v cerkvi an okuole cerkve se zberè tarkaj ljudi, de za enkrat se razveseliš an misleš, de naše vasi an hiše so nazaj oživiele. Čudno veselje se pokaže an vide na lících an obrazeh vsieh ljudi. Tele je cudež naše rožince.

Da je pred mašo in procesijo – z Marijinim kipom, ki na ramenih krepkih mož obkroži pokopališče in cerkev – ter po njej vse tako, kot mora biti, in da nazadnje ni nihče lačen in žejen, so zaslužne še prejšnja predsednica društva Kobilja glava, Gabriella Cicigoi, njena hči Emanuela, tajnica društva, poznavalec beneškoslovenskih šeg in predsednik društva Srebrna kaplja, Fabio Bonini, ter druge prebivalke in prebivalci okoliških vasi. Za vse skupaj je rožinca tako pomemben mejnik, da celo koledarsko leto razdeli na dva dela – pred rožinco in po njej.

Staro in mlado z blagoslovljenimi snopiči.
Foto: Iztok Ilich, Kras, 15. 8. 2013

Ta praznični dan je obenem priložnost za srečevanje razseljenih nekdanjih sosedov in prijateljev, ki se niso videli eno ali tudi več let. Vsi prinesejo šopke in sveče, tako da na vaškem pokopališču skoraj ni groba, ki ga, tako kot ob dnevu mrtvih, ne bi obiskali in okrasili svojci od kdo ve kod. Po slovesnosti se pred županstvom druženje z domačimi vižami in pesmimi nadaljuje do poznih večernih ur. Razidejo se z obljubo, da se, če prej ne, naslednje leto ob rožinci znova snidejo.

Literatura

TRUSGNACH, Lucia: *Rožinca je naša: Festa dell'Assunzione a Drenchia*. Cividale del Friuli = Čedad; Most: Kulturno društvo Ivan Trinko = Circolo di Cultura Ivan Trinko, 2007.

BATTISTIG, Luisa (ur.): *Rožinca: Matajur, 15. vošta – agosto*. San Pietro al Natisone: Pro loco Nediške doline; [s. l.]: Pro loco Vartacia, 2010.